

Metodbeskrivning: Små avlopp

Åtgärdsplanering och tillämpning av miljökvalitetsnormer och undantag

Version	Ändring	Vem?
1.0		AV

Utgiven av: Vattenmyndigheterna i samverkan
Ansvarig arbetsgrupp: Åtgärd, Miljö kvalitetsnorm och Ekonomisk analys
Ansvarig projektledare: Therese Lager, Katrin Herrlin Sjöberg, Niklas Holmgren
Författare: Are Vallin, Anneli Bengtsson Lee, Katrin Herrlin Sjöberg
Layout: Carina Nanker
Upplaga: Endast digital utgåva

1 Förord

Detta dokument riktar sig främst till dig som arbetar på en länsstyrelse och ska genomföra åtgärdsanalys och föreslå undantag när det gäller miljökvalitetsnormer för vatten som påverkas av punktkällorna avloppsreningsverk och avloppsledningsnät (bräddning).

Sedan hösten 2018 bedriver vattenmyndigheterna ett metodutvecklingsarbete med syfte att förbättra åtgärder, tillämpning av undantag och ekonomisk analys för vattenförekomsterna i VISS. En del av arbetet är att förbättra hanteringen av åtgärder i VISS för att ha ett bättre underlag för miljökvalitetsnormerna så att kommuner, länsstyrelser och åtgärdsmyndigheterna ska få bättre förutsättningar i sitt åtgärds genomförande.

Utgångspunkten för metodutvecklingsarbetet är att åtgärder och undantag måste vara grundade på en definierad påverkanstyp (mänsklig påverkan) kopplat till vilka kvalitetsfaktorer eller parametrar som är eller riskerar försämrats på grund av påverkanstrycket. Bedömningarna måste vara tillräckliga och tillförlitliga samt genomföras på ett accepterat, förutsägbart och transparant sett, vilket är anledningen till att denna metodbeskrivning har tagits fram.

Inom metodutvecklingsprojektet finns sju sektorsgrupper; avlopp, lantbruk, samhällsplanering, skogsbruk, vattenförsörjning, miljöskydd och vattenverksamhet. Denna metodbeskrivning är en del av arbetet inom sektor Avlopp.

Övriga metodbeskrivningar inom sektor Avlopp är:

- Avloppsreningsverk och ledningsnät

Innehållsförteckning

1	Förord	3
2	Vem gör vad?	5
3	Inledning	6
3.1	Åtgärdsplaneringen under förvaltningscykel 2016-2021	6
3.1.1	Tillämpning av undantag	6
3.1.2	Åtgärdsanalysen för små avlopp	6
3.2	Syfte	7
3.3	Metodbeskrivningens uppbyggnad	7
4	Påverkanstyper och aktuella kvalitetsfaktorer	8
5	Åtgärdsanalys	9
5.1	Åtgärds kategorier	9
5.2	Åtgärdsanalys	10
5.2.1	Åtgärder för kvalitetsfaktor näringsämnen	10
5.2.2	Åtgärder för kvalitetsfaktor kemiska föroreningar	12
6	Miljö kvalitetsnormer och undantag	13
6.1	Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt	13
6.2	Undantag med tidsfrist 2027 eller senare, naturliga förhållanden	13

---

2 Vem gör vad?

Åtgärder för påverkanstypen små avlopp tas fram enligt metoden som beskrivs i detta dokument. En viktig förändring jämfört med föregående cykel är att en nationell åtgärdsanalys genomförs och den inkluderar att inhämta underlag om genomförda och återstående åtgärder **per vattenförekomst** från kommunerna genom en enkät (juli-1 oktober 2019). Åtgärdsanalysen sker i tre steg.

Steg 1 (juli-1 oktober):

Vattenmyndigheterna identifierar möjliga och genomförda åtgärder nationellt. Steg 1 är redan påbörjat i och med en kommunenkät för att förbättra underlag om små avlopp per vattenförekomst (se vidare nedan).

Steg 2 (2-20 oktober):

Vattenmyndigheterna identifierar möjliga åtgärder för de vattenförekomster med åtgärdsbehov för små avlopp samt genomförda åtgärder för de vattenförekomster med åtgärdsbehov där alla avloppsanläggningar är åtgärdade. Vattenmyndigheterna registrerar åtgärder i VISS ca 20 oktober (efter att beräkningar av åtgärdsbehov är klara).

Steg 3 (ca 20 oktober):

Länsstyrelser har möjlighet att korrigera analysen av möjliga och genomförda åtgärder baserat på samverkan genom att revidera åtgärder som är inlagda i VISS. En prioritering görs till de kommuner som inte svarat på enkäten.

Deadline för åtgärdsanalysen är 22 november 2019 och för förslag till miljökvalitetsnormer och undantag den 1 april 2020.

---

3 Inledning

3.1 Åtgärdsplaneringen under förvaltningscykel 2016-2021

Vattenmyndigheternas åtgärdsplanering ska följa bestämmelser i 3 och 6 kap i VFF. Även EU-rekommendationer nr 38 och 43 samt HaVs yttrande 2015-04-28 (sid 18 och 19 samt bilaga 1). Åtgärder är i detta sammanhang i första hand åtgärderna i

Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram som riktar sig till åtgärdsmyndigheten och kommuner. Detta är tillsammans med miljökvalitetsnormerna det som är bindande och som åtgärdsmyndigheter och kommuner behöver följa i genomförande av lagstiftning och andra styrmedel. I andra hand är åtgärder de fysiska åtgärder som är det som de facto behövs för att åstadkomma en minskad påverkan. Kunskap om vilka fysiska åtgärder som finns att genomföra behöver identifieras som underlag till revidering av miljökvalitetsnormer och kunskap om genomförda åtgärder behöver finnas för tillämpning av vissa undantag (tidsfrist 2027 eller senare med skälet naturlig återhämtning samt mindre stränga krav).

Åtgärder ska i princip riktas till vattenförekomster i risk för att miljökvalitetsnormen inte nås eller statusen riskerar försämrats. Åtgärder adresserar de förbättringsbehov som finns (för övergödning tas åtgärdsbehov¹ fram).

Åtgärder och den påverkan åtgärderna adresserar behöver också kunna sammanställas för att rapporteras till kommissionen (enligt vägledningen för rapporteringen²).

3.1.1 Tillämpning av undantag

För små avlopp är det aktuellt med tillämpning av undantag med tidsfrist till 2027 med skälet tekniskt omöjligt eller tidsfrist till 2027 eller senare med skälet naturlig återhämtning. För det senare behöver det finnas underlag som visar att avloppsanläggningarna vid vattenförekomsten håller den nivå som krävs enligt miljöbalken avseende miljöskydd.

3.1.2 Åtgärdsanalysen för små avlopp

Åtgärderna i åtgärdsprogrammet skall genomföras så att miljökvalitetsnormerna följs. Möjliga åtgärder i VISS är åtgärder som identifieras i åtgärdsanalysen och som riktas mot de olika påverkanskällor som behöver åtgärdas. Det är inte Vattenmyndigheternas roll att peka ut exakt vilka åtgärder som ska genomföras av en verksamhetsutövare, t ex vilken teknik som skall väljas. Möjliga åtgärder är därför ospecificerade förslag på vad som kan krävas för att miljökvalitetsnormen ska följas. Vilka krav som ska gälla för enskilda verksamhetsutövaren (oftast en fastighetsägare) fastställs i kommunernas tillsyn och prövning. Kraven omvandlas sedan till fysiska åtgärder när verksamhetsutövaren genomför sin åtgärd.

---

¹ Åtgärdsbehoven beskriver den minsta mängd kväve eller fosfor som behöver tas bort för att normen ska kunna följas, eller normen inte ska äventyras, med avseende på kvalitetsfaktorn näringsämnen. Det innebär att hänsyn är tagen till att åtgärder som genomförs uppströms även har en effekt på nedströms vattenförekomster och därigenom minskar behovet av åtgärder.

² http://cdr.eionet.europa.eu/help/WFD/WFD_521_2016/Guidance/WFD_ReportingGuidance.pdf

3.2 Syfte

Syftet med denna metodbeskrivning är att;

- beskriva metoden för att ta fram åtgärder kopplat till påverkanstyp och kvalitetsfaktor eller parameter för att Vattenmyndigheterna ska kunna besluta om rättssäkra miljökvalitetsnormer
- tydliggöra på vilka grunder åtgärder och undantag sätts från uppnående av miljökvalitetsnorm för respektive påverkanstyp.

3.3 Metodbeskrivningens uppbyggnad

Denna metodbeskrivning beskriver tillvägagångssättet för hur åtgärder sätts för påverkanstypen *diffusa källor – små avlopp* och när beslut om undantag enligt 4 kap. i vattenförvaltningsförordningen kan aktualiseras.

Metodbeskrivningen riktar sig dels till Vattenmyndigheterna för intern kommunikation och dels till länsstyrelsernas beredningssekretariat som generellt arbetar med att granska Vattenmyndigheternas förslag på åtgärder och kvalitetskrav för vattenförekomsterna.

För små avlopp är det dock kommunen som har den viktiga granskande rollen.

---

4 Påverkanstyper och aktuella kvalitetsfaktorer

En bedömning av betydande påverkan av *diffusa källor – små avlopp* genomfördes av Vattenmyndigheternas kompetensnätverk för övergödning och beredningssekretariaten för hela Sverige under våren 2018. Den efterföljande statusklassificeringen och riskbedömningen skall enligt tidsplan vara klar juni 2019. Bedömningarna och manualen för påverkansanalysen finns tillgängliga i VISS

Under 2018-2019 har länsstyrelserna och vattenmyndigheterna registrerat betydande påverkan från diffusa källor enligt metoder för:

Näringsämnen:

- [Manual betydande påverkan övergödning kustvatten 2018-03-02](#)
[Betydande påverkan Övergödning sjöar och vattendrag 2017-12-15](#)

Miljögifter (yt- och grundvatten)

- [UTKAST Manual för påverkansanalys miljögifter](#)
- Kompletterande riktlinjer grundvatten ”Metod för bedömning av betydande påverkan grundvatten – vattenförvaltningscykel 2016-2021” och ”Grundvatten - Vattenmyndigheternas kompletterande riktlinjer för statusklassificering och riskbedömning 2018-2019

Bedömningen av betydande påverkan görs utifrån miljökonsekvenser och parametrar/ämnen. För *diffusa källor – små avlopp* finns följande klassningar av betydande påverkan:

Ytvatten

- Övergödning – fosfor (2433 st), kväve (149 st)
- Kemiska föroreningar (0 st).

Grundvatten

- Kemiska föroreningar
    - Ammoniak (2 st)
    - Nitrat (11 st)
    - Klorid (1 st)
-

5 Åtgärdsanalys

Om en påverkanskälla som är klassificerad som betydande påverkan skall föranleda åtgärder eller övervakning beror på utfallet av riskbedömningen. Riskbedömningen beaktar i princip resultatet från påverkansanalysen, statusklassificeringen, samhällellig utveckling samt tillförlitligheten i klassningar. Åtgärdsanalysen omfattar de vattenförekomster som är i risk för att god status inte nås.

I tillägg till detta så är vattenförekomster med åtgärdsbehov de som Vattenmyndigheterna till sist kommer att redovisa åtgärder för. Åtgärdsbehoven beskriver den minsta mängd kväve eller fosfor som behöver tas bort för att vattenförekomsterna ska uppnå god status med avseende på kvalitetsfaktorn näringsämnen, under förutsättning att förbättringsbehoven uppfylls i de uppströms liggande vattenförekomsterna. Åtgärdsbehov används alltså som en ytterligare indikation på var åtgärder behöver åtgärdas för effektivast genomförande av åtgärdsprogrammet.

Åtgärdsbehoven är klara i mitten av oktober.

5.1 Åtgärds kategorier

Nedan beskrivs de åtgärds kategorier som kan kopplas till påverkantypen *diffusa källor – små avlopp*. Den överordnade åtgärds kategorin i VISS är *Utsläppsreduktion för miljöfarlig verksamhet* och som specificeringar används *Utsläppsreducerande åtgärd*.

Tabell 1 Struktur för åtgärds kategorier i VISS för små avlopp.

Övergripande åtgärds kategori, nivå 1	Åtgärds kategori, nivå 2	Åtgärds kategori, nivå 3
Åtgärder för att minska påverkan från små avlopp	Utsläppsbehandlande åtgärder	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp Uppströmsarbete

Tabell 2 Tillämpade åtgärds kategorier för små avlopp.

Påverkan	Åtgärds kategori, nivå 2	Åtgärds kategori, nivå 3
<i>Ytvatten</i>		
Diffusa källor – små avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor näringsämnen, parameter fosfor och kväve	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp
Diffusa källor – små avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar ammoniak	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande åtgärd	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp

Diffusa källor – små avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar övriga <i>(Inga klassificeringar av betydande påverkan från små avlopp)</i>	<i>Finns ej tillgänglig teknik, ingen åtgärd vid anläggningen</i>	Uppströmsarbete
<i>Grundvatten</i>		
Diffusa källor – små avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar ammoniak och nitrat	Utsläppsbehandlande åtgärd Utsläppsförebyggande åtgärd	Anläggningar är lagenliga Kommunal anslutning av små avlopp
Diffusa källor – små avlopp < 200 p.e., kvalitetsfaktor kemiska föroreningar övriga	<i>Finns ej tillgänglig teknik, ingen åtgärd vid anläggningen</i>	Uppströmsarbete

5.2 Åtgärdsanalys

5.2.1 Åtgärder för kvalitetsfaktor näringsämnen

Åtgärdsanalysen sker i tre steg:

Steg 1: Genomförda åtgärder identifieras för alla vattenförekomster, med prioritering av vattenförekomster med betydande påverkan från små avlopp samt närmast uppströms belägna vattenförekomst. Steg 1 är redan påbörjat i och med en kommunenkät för att förbättra underlag om små avlopp per vattenförekomst (se vidare nedan).

Steg 2: Efter att åtgärdsbehoven räknats fram sätts möjliga åtgärder för de vattenförekomster med åtgärdsbehov för små avlopp. Vi identifierar även vattenförekomster med åtgärdsbehov där alla avloppsanläggningar är åtgärdade. Vattenmyndigheterna registrera åtgärder i VISS.

Steg 3: Länsstyrelser har möjlighet att korrigera analysen av möjliga och genomförda åtgärder baserat på samverkan genom att revidera åtgärder i VISS. En prioritering görs då till de kommuner som inte svarat på enkäten. Det är troligen aktuellt i de län som redan har kunskap från egen samverkan med kommunerna som kan komplettera kommunenkäten.

5.2.1.1 Steg 1a: Vattenmyndigheterna gör en första bedömning

Vattenmyndigheterna gör en nationell åtgärdsanalys för att göra en första grov identifiering av små avlopp som kan behöva åtgärdas. Storleken på åtgärden per vattenförekomst är det antal små avloppsanläggningar vid vattenförekomsten som inte har längre gående rening än slamavskiljare eller har okänd rening. Denna uppgift räknas fram med hjälp av data från SMED och SCB. Denna uppgift kvalitetssäkras genom en enkät till kommunerna.

Effekten av åtgärden sätts till små avloppens del av åtgärdsbehovet, i sin tur framräknat med hjälp av fördelningen av belastning mellan påverkanskällor som finns för vattenförekomsten (hämtad från PLC 6/PLC 6.5).

5.2.1.2 Steg 1b: Enkät till kommunerna för att förbättra bedömningar

Underlagen om små avlopp och bedömningen av möjliga åtgärder förbättras med hjälp av en enkät till kommunerna (se Bilaga 1).

Kommunerna ges möjlighet att per vattenförekomst skatta:

- antal små avlopp som planeras anslutas till kommunalt VA till 2027
- hur många av resterande små avlopp som behöver åtgärdas.

Med "åtgärdas" avses i första hand avloppsanläggningar som har okänd rening eller saknar längre gående rening än slamavskiljare. Vi antar här att om kunskap om anläggningen inte finns så är det troligt att det rör en gammal anläggning med rening som i många fall är otillräcklig. I andra hand avses även avloppsanläggningar som visserligen kan ha längre gående rening men där troligen en viss andel inte skulle godkännas vid tillsyn. Dessa båda grupper utgör högst troligt anmälnings- eller tillståndspliktiga ändringar, att anläggningar helt görs om eller andra större bestående ändringar som har betydelse för anläggningens funktion. Till avlopp som behöver åtgärdas räknas inte brister såsom anläggningar som fungerar mycket dåligt p g a utebliven skötsel, t ex att fällningskemikalier inte fylls på i minireningsverk, eller mindre fel som t ex att nytt t-rör behövs.

Enkäten skickades ut i juli 2019 med svarstid 1 oktober 2019.

5.2.1.3 Steg 2: Revidering av nationell åtgärdsanalys hösten 2019

Åtgärdsanalysen kan komma att revideras om uppgifter som framkommer i kommunenkäten ger vid hand att antalet avlopp vid vattenförekomsten eller antal anläggningar i behov av åtgärd inte stämmer.

Efter att kommunernas svar inkommit förväntar vi oss kunna,

- Revidera omfattningen (minska eller öka) av åtgärder vid enskilda vattenförekomster.
- Identifiera eventuella vattenförekomster som har alla åtgärder vidtagna och därför kan vara aktuella för undantag med tidsfrist p g a naturlig återhämtning kopplat till diffusa källor – små avlopp.

I de fall där vi inte får svar gäller den nationella åtgärdsanalysen. Ytterligare möjlighet för kommunerna att bidra med underlag är under samrådet.

Eftersom avlopp vid en vattenförekomst *tillsammans* med avlopp uppströms kan ha legat till grund för klassificering av betydande påverkan kan åtgärder behöva riktas till fler än de vattenförekomster som har betydande påverkan från små avlopp. Sådana avlopp identifieras under höstens åtgärdsanalys. Åtgärdsbehoven tillsammans med denna information avgör vart möjliga åtgärder ska sättas.

Åtgärden "Åtgärder för minskad påverkan från små avlopp" registreras för fosfor, kväve, ammoniak och nitrat. Åtgärden "Anläggningar är lagenliga" registreras för de vattenförekomster med alla åtgärder genomförda. Åtgärden "Uppströmsarbete" registreras för övriga ämnen.

Registrering sker av Vattenmyndigheterna i mitten av oktober 2019 och är därefter tillgänglig för granskning ca 20 oktober.

5.2.1.4 Steg 3: Granskning

Länsstyrelser har möjlighet att korrigera analysen av möjliga och genomförda åtgärder baserat på samverkan. En prioritering bör då göras till de kommuner som inte svarat på enkäten. Det är troligen aktuellt i de län som redan har kunskap från egen samverkan med kommunerna som kan komplettera kommunenkäten. En ytterligare prioritering är att se över eventuella vattenförekomster där Vattenmyndigheterna registrerat åtgärden ”Anläggningar är lagenliga” som genomförd.

Det är möjligt för länen att precisera åtgärder. Till exempel bör det i grundvatten och för nitrat och ammoniak vara möjligt att sätta en utsläppsförebyggande åtgärd som innebär att ta bort utsläppspunkten genom kommunal anslutning (inkluderat användning av slutna tankar). Detta skall då specificeras med hjälp av åtgärden ”Kommunal anslutning av små avlopp”. Det skulle troligen innebära en mer långtgående åtgärd än att tillse att en anläggning har välfungerande kväverening. Förutsättningar vid en enskild vattenförekomst kan dock göra åtgärden orimlig, t ex områden med tunna jordlager.

5.2.2 Åtgärder för kvalitetsfaktor kemiska föroreningar

Tekniker som minskar totalkväve minskar också halterna av ammonium och nitrat och det är därför delvis samma åtgärder som gäller för dessa parametrar.

Storleken på åtgärden bestäms av antal små avloppsanläggningar vid vattenförekomsten.

---

6 Miljökvalitetsnormer och undantag

När statusklassning visar att det finns vattenförekomster som inte har uppnått god status eller god potential 2015 kan undantag tillämpas. Beslut om undantag sker med stöd av 4 kap. 9-11 §§ vattenförvaltningsförordningen och varje beslut om undantag ska tydligt motiveras.

Det finns möjlighet att tillämpa olika typer av undantag:

- Tidsfrister för när kvalitetskraven senast ska följas (9 §)
- Mindre stränga kvalitetskrav än god status eller god potential (10 §)
- Undantag för samhällsviktiga verksamheter som under vissa förutsättningar får leda till att god status eller potential inte uppnås eller att den nuvarande statusen eller potentialen försämras (11 §).

För små avlopp bedömer Vattenmyndigheterna att det är aktuellt att tillämpa

- tidsfrist 2027, i de fall där det bedöms finnas möjliga åtgärder, och
- tidsfrist efter 2027 med skälet naturliga förhållanden, dvs åtgärder är vidtagna och endast naturlig återhämtning återstår.

6.1 Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt

Undantag med tidsfrist 2027, tekniskt omöjligt tillämpas i de fall där det finns åtgärder som ännu inte är vidtagna.

6.2 Undantag med tidsfrist 2027 eller senare, naturliga förhållanden

Undantag med tidsfrist 2027 eller senare med skälet naturliga förhållanden tillämpas i de fall där åtgärder har vidtagits och vattenförekomsten bedöms nå god status utan ytterligare åtgärder.

Undantag kan också ha auktaliserats av att länsstyrelserna i riskbedömningen beaktat att åtgärder vidtagits vid anläggningar vid en vattenförekomst och att dessa är tillräckliga för att god status ska kunna nås, eller inte riskera försämring. Detta behöver i s f vara samstämmt med de uppgifter som kommunerna lämnar i enkät.

För vattenförekomster där det enbart finns lagenliga små avloppsanläggningar behöver åtgärdsbehovet för små avlopp troligen nollställas och klassificeringen av påverkan ändras till att små avlopp inte längre utgör ”betydande påverkan”. Det kan också utgöra grund för att sätta undantag med tidsfrist 2027 med naturlig återhämtning som skäl.

Bilaga 1 Enkät till kommunerna

Instruktioner och enkät i version som publicerades 20190731.

Instruktion:

<http://www.vattenmyndigheterna.se/SiteCollectionDocuments/gemensamt/atgarder-for-battre-vatten/Instruktion%20Del%202-%20små%20avlopp.pdf>

Enkät – svarsmall:

<http://www.vattenmyndigheterna.se/Sv/atgarder-for-battre-vatten/rapportering-av-genomforda-atgarder/2019/Documents/Enk%c3%a4t%20Del%202%20Sm%c3%a5%20avlopp.xlsx>
